

AFFEKT

TEORI: HVORFOR ER PELS PÅ TÆNDERNE KLAMT?

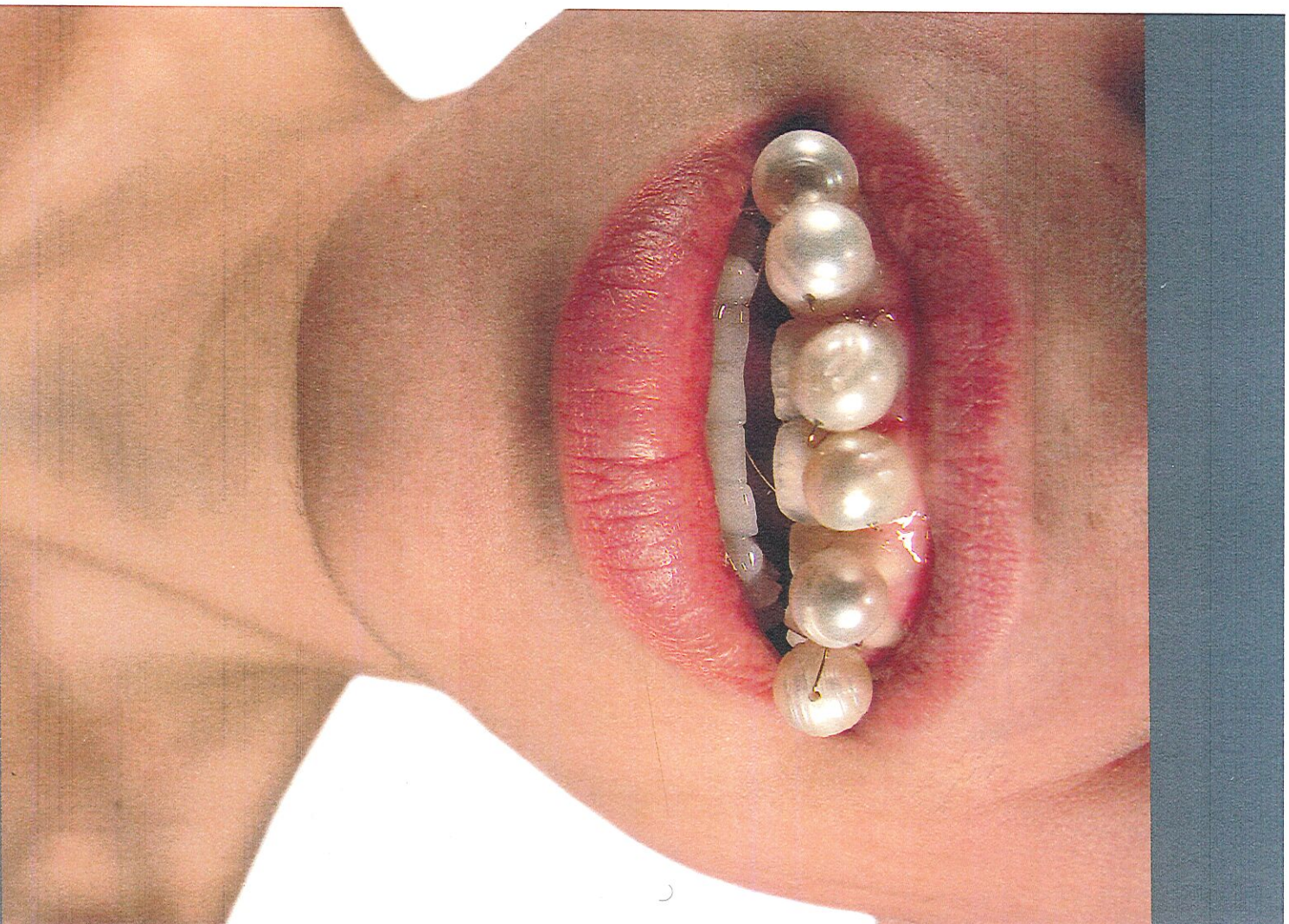
Får du kuldegysninger ved tanken om at have spist med en bøjle af kæmpestore perler på tænderne, som nu er fuld af leverpostej, makrel og Guldkarameller? Eller væmmes du ved tanken om at skulle sy et jakkesæt ud af rå kød for efterfølgende at tage det på til næste fest på gymnasiet? Får du opkastfornemmelser ved tanken om, at den væske, der kommer ud af det bolsje, du sutter på, pludselig begynder at smage af afføring?

Måske sidder du lige nu og skærer ansigt over det, du læser, fordi det faktisk påvirker dine sanser frem for dine rationelle betragtninger. Du ved jo godt, at det bolsje, der ligger ved siden af dig, ikke smager af afføring, men du overvejer lige en ekstra gang, om du faktisk har lyst til at tage bolsjet i munden, ikke? Når du reagerer med dine sanser, reagerer du med affekt.

HVAD AFFEKT ER, OG HVAD AFFEKT GØR VED OS

Siden 1990'erne har det, man kalder affektteorien, gjort os opmærksomme på, at kroppen og dermed sanserne spiller en vigtig rolle i vores oplevelse af verden. Hvor man tidligere skelnede mellem rationel videnskab og irrationelle følelser, forsøger affektteorien at dekonstruere det modsætningsforhold for i stedet at se på den rolle, følelser allerede spiller i det, som man forbinder med rationalitet. Denne opmærksomhed er ret så interessant for billedkunst, fordi den kan være med til at forklare os, hvorfor du væmmes så meget over tanken om et tandsæt fyldt med store perler. Eller hvad med et tandsæt beklædt med pels?

Affektteorien kan ifølge kønsforsker Mons Bissenbakker opdeles i to lejre: den, der undersøger, hvad affekt gør ved os som mennesker, og den, der undersøger, hvad affekt/følelser er.

alman: Hard Wear (Pearls), 2006. Inkjet print 30x23

Inden for den første lejr (*gør-lejren*) defineres affekt som det, mennesket helt instinktivt sanser med sin krop, før man begynder at skelne sanseoplevelsen fra kroppen og sprogligt sætte ord på den. Frontpersoner inden for den del af affektteorien (fx Brian Massumi) interesserer sig for det lille sanselige tomrum (affekten), der opstår mellem kroppens biologiske oplevelse af verden og den sproglige beskrivelse af følelsen; de er ikke som sådan interesserede i, hvad affekt er, men snarere hvad affekt *gør* ved os som mennesker.

På den anden side findes den lejr (*er-lejren*), der ikke skelner mellem affekten og den sproglige beskrivelse af følelsen, men ser dem i sammenhæng. Affekt er her uløseligt forbundet med følelse. I denne position finder man særligt queerfeministiske teoretikere (fx Sara Ahmed), som er interesserede i at finde ud af, hvad affekt/følelser er. I *er-lejren* mener man, at det ikke er sproget (alene), der skaber verden, men at følelser skaber verden. Diskussionen om, hvad der er sandt eller ikke sandt, må altså altid også tage udgangspunkt i det, man *føler* om verden. Måske bor du det mest sikre sted i verden, men hvis du konstant er bange for at blive overfaldet, så påvirker det din måde at være i verden på.

AFFEKT LEDER TIL EFFEKT

I vores behandling af affektteorien lægger vi os op ad den første tilgang, der undersøger, hvad affekt *gør* ved os som mennesker. Denne del af teorien gør det nemlig muligt for os at tale om den sansning eller affekt, der opstår i mødet med et kunstværk i det lille tomrum, som hersker i øjeblikket *mellem* den første perception eller oplevelse af værket og den første sprogligt konstruerede reaktion på værket. Det er med afsæt i dette tomrum, at vi kan tale om, hvad affekten *gør* ved os som mennesker: Hvorfor reagerer vi, som vi *gør*, på et værk?

I *gør-lejren* taler man om "den affektive vending", hvor subjektive sansninger kan bruges som genstand for analyse modsat traditionel analyse, der kræver rationel objektivitet og (måske) kritisk stillingtagen. Sansninger har en naturlig sammenhæng med bestemte værdier: Du væmmes ved tanken om nålen, du skal føre gennem det rå kød for at sy det sammen til et jakkesæt, og du væmmes endnu mere ved tanken om at tage jakkesættet på. Sansningen og væmmelsen eksisterer som affekt, og man kan ikke sige, at denne affekt er god eller dårlig, og frem for alt kan man ikke sige, at den analytisk set er forkert eller rigtig. Pointen er, at uanset hvad, så har sansningen en effekt på en eller anden måde. Måske går du deprimeret i

seng. Måske bliver du dyreaktivist. Måske går du forbi slagteren på vej hjem og køber et godt stykke kød til grillen. Med andre ord: Affekt leder til en eller anden form for effekt.

FØLELSE OVER FORNUFT – DET IRRATIONELLE OVER DET RATIONELLE

Når vi analyserer kunst, gør vi det 'normalt' med udgangspunkt i en objektiv, kritisk tilgang, hvor vi siger, at et kunstværk altid eksisterer i forhold til en eller anden kontekst: politisk, social, kulturel, historisk. Når vi analyserer kunst på den måde, så fokuserer vi primært på, hvordan vi oplever kunsten gennem vores synssans, og hvordan vi forstår kunstværket rationelt.

Den affektive vending er et opgør med alt det fornuftsbase-rede, med det rationelle, det logiske og – i kunsten – analysen af et konkret værk i sig selv. I stedet undersøger man med et sansebaseret, irrationelt og ikke-logisk analytisk blik den affekt, man oplever, når man sanser et værk – ser det, hører det, rører ved det, smager det osv. Affektteorien berettiger altså, at vi taler om, hvad vi sanser, når vi oplever et værk. Den imødekommer også, at vores sanseoplevelse kan være forskellig fra person til person og også fra gang til gang, når vi oplever værket. På den måde etableres der en ny måde at møde kunsten på. For hvor vi 'normalt' møder kunsten med hjernen, møder vi her kunsten med vores krop og vores sanser. Vi oplever affekt; den umiddelbare instinktoplevelse mellem os og kunsten sætter sig spor i os, og vi husker netop dén fornemmelse, vi oplevede i mødet med værket. Værket gør noget ved os, ved vores krop, sanser og følelser.

Måske har du oplevet et kunstværk eller et visuelt fænomen, som du syntes, var særligt ækelt? Måske lugtede det, måske var det vammelt, eller måske oplevede du det som helt enormt smukt? Måske var du draget af det, fordi det var fremstillet af pels eller af isterninger eller af kropsvæsker? Affekten er her, at du husker den fornemmelse, du oplevede i en brøkdelt af et sekund, hvor du væmmedes over kropsvæskerne, og ikke, at du husker værket i sig selv. Affekten er, at den instinktive, kropslige reaktion er hurtigere end den sproglige: Vi når at sanse oplevelsen, før vi siger "ADR!" til den.

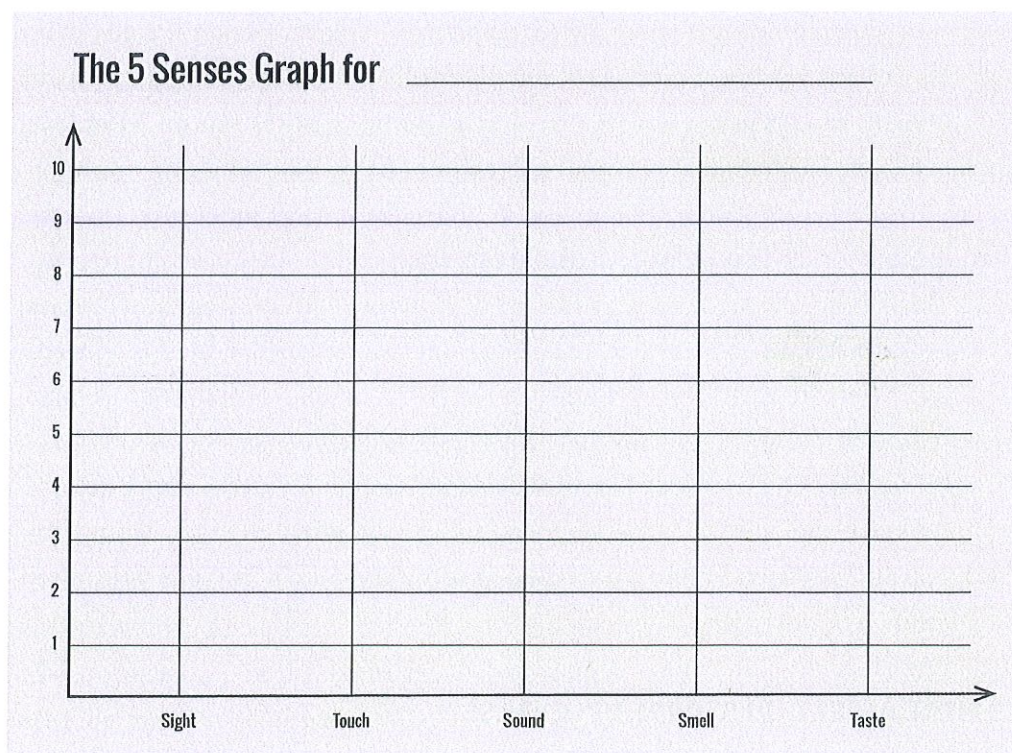
JO MERE AFFEKT, JO STØRRE OPLEVELSE

Men hvorfor efterlader nogle (kunst)oplevelser større aftryk end andre? Vender vi for en kort stund blikket mod designverdenen, er designer Jinsop Lee interes-

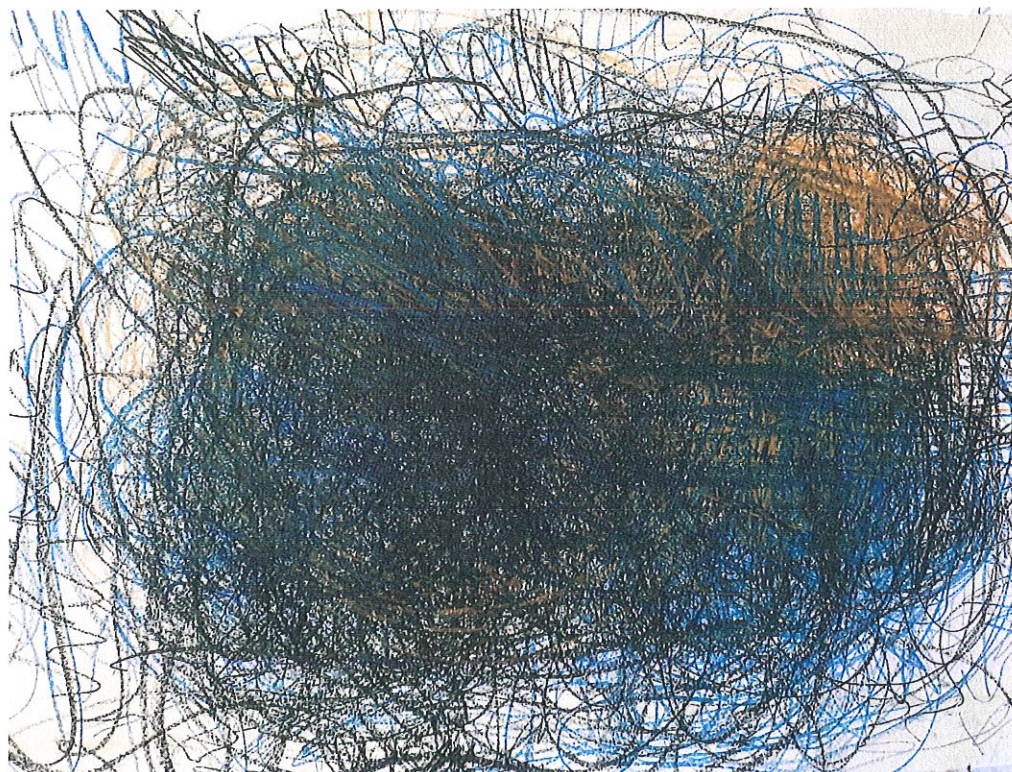
sant at beskæftige sig med, når vi skal forsøge at svare på netop dét spørgsmål. På grundlag af research har Lee opstillet en tese om, at de bedste oplevelser forekommer, når flest sanser stimuleres på samme tid. Lee stiller spørgsmålet: Hvorfor er sex så godt? For at kunne besvare det udviklede Lee "The 5 Senses Graph" som et værktøj, der kan bruges til at visualisere sanseoplevelser.

Y-aksen repræsenterer tallene fra 1 til 10, hvor 1 er den laveste sansemæssige oplevelse, og 10 den højeste. På X-aksen indgår menneskets fem sanser: Sight (se), Touch (føle), Sound (høre), Smell (lugte), Taste (smage). Med udgangspunkt i denne graf bad Lee en række af sine studerende svare på problemstillingen: Hvorfor er sex så godt? Besvarelsenerne viste tydeligt hvorfor: fordi sex i virkelig høj grad stimulerer alle menneskets fem sanser. Og når flest sanser stimuleres samtidig, sætter oplevelsen spor, længe efter at den er afsluttet.

Ved at udskifte *Touch* med *Body* (krop) kan man overføre brugen af grafen i forbindelse med design til brug af grafen i en kunstnerisk sammenhæng for at få svar

(Efter Jinsop Lee: "Design for All 5 Senses", TED Talks 2013)

ELEV
EJDE

på, hvorfor nogle kunstværker medfører en affektiv oplevelse – altså en eller anden kraftig sanselig reaktion. Her skiftes *Touch* ud med *Body*, fordi de fleste kunstværker ikke berøres. For det andet peger brugen af *Touch* på, at der kun er tale om følesansen. Med *Body* bredes begrebet ud til at rumme hele kroppen som en sanselig modtager. På den måde åbner dette greb for en antagelse om, at vi også kan berøres kropsligt i overført betydning og altså ikke kun ved fysisk berøring (det kan du i øvrigt læse mere om i artiklen *Haptisk versus optisk syn*).

I billedkunst kan vi bruge Lees graf til visuelt at fortolke vores oplevelse af affekt, som altså er et kropsligt fænomen, der går forud for den sproglige forklaring af oplevelsen. Vi kan bruge grafen til at opnå en dybere og bredere forståelse af, hvad det er, der sker i os, når vi sanser kunst – og dét allerede inden vi begynder at analysere og undersøge værket for egentlig at forstå det. Kombineret med vores viden om affekt kan vi opnå en indsigt i, hvorfor og hvordan andre mennesker sanser, og hvad de oplever. Hvad kunsten gør ved os.

ANALYSE: INSPIRATION TIL DINE UNDERSØGELSER

Det er ret sjovt at anvende Lees graf i det analytiske arbejde med affektteorien. Og du kan afprøve grafen på stort set alle objekter – fra en gaffel over en snegl til et kunstværk. Det mest oplagte er at opleve genstandene i virkeligheden, fx ved at hele klassen tager på museum. På hver jeres graf noterer I, hvordan I hver for sig oplever den samme genstand med alle sanser; derefter sammenligner I graferne. Du vil blive overrasket over, hvor ens mange af jeres grafer er, selvom I har svaret hver for sig.

Hvis I trænger til frisk luft, er en vandretur i den lokale bypark, der måske er fyldt med skulpturer, bænke osv., også en idé til at komme ud og sanse. Hvordan oplever du og dine klassekammerater hver især parken? Måske samles I om en hundelort, der er efterladt i parken. Hvilken affekt (og effekt) opstår? Kan du få dig selv til at jogge i lorten, stikke næsen helt ned og lugte til den osv.? Du vil helt klart opleve affekt bare ved tanken om den handling, du overvejer at udføre.

Det særlige ved at bruge affektteorien som udgangspunkt for analysen er, at du øver dig på at kunne sætte ord på din personlige smag, hvilket man jo også skal kunne i billedkunst. Det er altså ikke en klassisk billedkunsthaglig analyse, du træner, men helt automatisk at bruge dine sanser, når du betragter et kunstværk.

UNDERSØG KUNSTNERE SOM:

• Filip Studios	• William Kentridge	• Søren Dahlgaard
• Jeppe Hein	• Jesper Just	• Jinhyun Jeon
• Olafur Elíasson	• Jeff Koons	• Katja Bjørn
• Lauren Kalman	• Bjørn Nørgaard	• Edvard Munch
• Christian Lemmerz	• Maja Malou Lyse	• Asger Jorn
• Marco Evaristti	• Katharina Grosse	• Per Kirkeby
• Piero Manzoni	• Meret Oppenheim	• Janet Cardiff
• Anne Patterson	• Orlan	• George Bures Miller
• Kristian von Hornsleth	• Dimitri Tsykalov	
• Paul McCarthy	• Jana Sterbak	

ELEV ARBEJDE

Måske kan du bruge affektteorien til at forklare, hvorfor du føler glæde, når du maler med gul maling? Affektteorien bruger du analytisk til at kunne forklare den affekt, du instinktivt oplever i mødet med et kunstværk. Den affekt, der opstår, før du sprogligt beskriver værket. Det, værket gør ved dig.

PRAKSIS: INSPIRATION TIL DINE UNDERSØGELSER

Tøm dit køleskab for madrester, og leg med maden. Sæt fingrene i smørret, i bøtten med skyr eller i en halvrådden banan. Brug dine sanser til at beskrive dine oplevelser og det, du sanser, når du leger med maden. Tag bind for øjnene, og få en klassekammerat til at made dig med forskellige konsistenser: kaffepulver, æble, yoghurt. Gå til værks ud fra den æstetiske praksis, og tving dig selv til at blive i den kropslige og sanselige oplevelse. Hvordan kan du skabe affektive værker af dine madrester? Hvordan kan du skabe noget smukt ud af noget umiddelbart frastødende?

Lav en liste over ting, du synes, er frastødende: slikke på toilettet på gymnasiet, spise en bussemand, folk, der hoster på din mad osv. Lav listen så lang som muligt – og sid gerne flere sammen og tal om, hvad I finder virkelig frastødende. Når I har lavet listen, så prøv at gå mere strategisk til værks: Hvordan kan I med en kunstnerisk praksis udvikle et eller flere værker, der gør, at beskuerne opnår affekt, når de sanser værket?

Affekt i praksis behøver ikke kun at handle om at afprøve frastødende handlinger. Affekt kan også opstå, hvis man møder noget særligt smukt eller måske ser en film, der handler om at miste den, man elsker. Eller det, man oplever med sin krop, hvis man ser nogen gøre noget, man ikke selv synes er etisk korrekt: håner andre mennesker, deler private fotos af andre på sociale medier, lyver osv. Prøv at udforske det lille intime rum – sansningen – der findes mellem følelsen og sprogliggørelsen. Hvornår sanser du noget, som gør noget ved dig?

ELEV
ARB
EJDE

TIL VIDERE LÆSNING I BOGEN

Vil du gerne blive endnu klogere på affekt, sanserne, følelsernes og kroppens rolle inden for kunst, arkitektur og visuel kultur, så læs artiklerne "Æstetik", "Haptisk versus optisk syn", "Fænomenologi og stedets ånd" og "Kønnede blikke". Vil du vide mere om følelsen af uhygge og det at væmmes, så læs artiklerne "Das Unheimliche" og "Det grimmes æstetik".

KILDER

- Dalby, Marie Storm m.fl.: "Introduktion til affektteori". *Friktion. Magasin for køn, krop og kultur*, årg. 4, nr. 1. 2014
- Frederiksen, Mons Bissenbakker: "Styr dine følelser! En affektiv vending". *Varia* nr. 9, 2012. København: Center for Kønsforskning, 2012
- Gregg, Melissa & Gregory J. Seigworth (red.). *The Affect Theory Reader*. Durham, NC: Duke University Press, 2010
- Lee, Jinsop: "Design for all 5 senses". TED2013
- Mortensen, Katrine Stenum: "Kunstens sanselige potentiale". *Sense Me*, udstillingskatalog, Trapholt, 2020

